

Konut ve barınma: Engels'e göre konut sorunu

Konut ve barınma sorununa bakarken, bu defa temel bir kaynakla; Engels'in yaklaşık 150 yıl önce yazdığı 'Konuk Sorunu' broşürüyle başlamak ilginç olabilir.

Akin Atauz

21/09/2024

Daha önceki iki yazıda kent yoksullarının yapabildiği harcamaların sadece üç farklı alanda toplandığını, bunun dışındaki gereksinimler için ya hiçbir kaynak kalmadığını ya da çok yetersiz kaynakları olabildiğini tartışmıştık. Bu yoksulların bütün harcamaları nerdeyse sadece

gıda,
kira ve
ulaşım

masraflarını karşılayabilmekten ibaretti. Geçtiğimiz haftalarda gıda ve ulaşım sorunları üzerine bazı düşünceleri tartıştık. Bu hafta da barınma ve konut (ya da kira) sorununu tartışacağız. Ancak bu konu diğerlerine göre biraz daha karmaşık ya da üzerinde çok sayıda tartışma yapılmış bir alan olduğu için gelecek haftada da devam edecek. Konut sorununa bakarken, bu defa temel bir kaynakla/ sorun üzerine yazılmış temel bir metinle başlamak ilginç olabilir: **Engels**'in yaklaşık 150 yıl önce yazdığı, “**Konut Sorunu**” broşürü (ya da küçük kitabı), bazı konuları anlamak ve üzerinde düşünmek için iyi bir başlangıç olabilir. Bu hafta genellikle bu metin üzerinde duracağız. Bu metin

aslında farklı bir coğrafya (genellikle **Batı Avrupa**) ve sosyal-kültürel özelliklere sahip toplumlar için yazılmış ve belki de oldukça yakın bir zamanda gerçekleşecek bir devrimin beklendiği bir zamana ait... Bu nedenle **Türkiye**'deki konut sorunun bugünkü durumu için çıkartılabilecek doğrudan sonuçlar içermesi elbette beklenemez.

'Kabul edilemez' öneriler

Aslında üç makaleden oluşan bu kitapçık tam bir polemik metni, yani teorik bir çalışma değil ve konut sorunu üzerine çalışan diğer düşünürlerin/ yazarların (Marksist olmayan diğer sosyalist veya liberal düşünürlerin) düşüncelerinin eleştirilerinden oluşuyor. Ancak genel olarak kendi teorik düşünceleri ve diğer Marksist açıklamalar dikkate alınarak yazılmış ve eleştirilerin gerekçeleri gösterilirken bu temel düşünceler/ teori (Marksist teori) kullanılmış.

Metne anlayabildiğim kadarıyla çok kabaca ve özetleyerek bakacak olursak, "Konut Sorunu" kitapçığı, konut sorunu çözmek üzere geliştirilen üç alışıla gelmiş öneriyi ele alıyor ve her birinin neden olmayacağı üzerinde duruyor. Bu alışışıklar şöyle sıralanabilir:

- İşverenin kendi çalışanlarının barınması için fabrika çevresinde ya onları borçlandırarak ve ileride kira öder gibi ödeyerek ileride sahibi olabilecekleri konutlar üretmesi veya onlara kira evleri sunması,
- Devletin yasa ve yönetmeliklerinin yoksulların ve işçilerin konut sahibi olmalarını kolaylaştıracak gibi düzenlenmesi ve yine işçileri borçlandırarak ve borcun bir kısmını kira gibi ödeyerek onlara konut sunması veya onların kendi evlerini yapmalarını aynı biçimde yardımcı olması,
- "İşçilerin kendine yardımı", yani konut sorunun çözebilmek için örgütlenerek ve kendi aralarında borçlanarak konut yapımı dernekleri veya örgütleri kurmaları ya da bu örgütlenmelerden yararlanmaları.

Hemen görülebileceği gibi bu üç seçenek de konutun kapitalist üretim ilişkileri içinde bir meta olarak üretilmesi anlamına geleceği için Engels her birini kabul edilemez buluyor.

Türkiye: Gecekondudan TOKİ'ye

Seçeneklere biraz yakından bakacak olursak,

İlk seçenekle ilgili bazı örnekler var, ancak bunlar sonuç olarak işverenin bu işten kar edebileceği, kendisi için yeni bir pazar oluşturmak amacıyla düzenlenmiş konut girişimleri. Bu nedenle genellikle işçilerin çok üst grupları (ve aynı şeyi devlet yaptığında da bürokrasinin en alt kademeleri) için geçerli. Bu konutlar eğer kent içindeyse zaten hemen bu konutlara talep oluşturacak toplumun üst kesimleri dikkate alınıyor ve işçiler unutuluyor. Kentin çeperlerindeyse de (**İngiltere**'de olduğu gibi) bazen yaygın olarak uygulanıyor ancak her zaman sınırlı sayıda işçi için üretiliyor.

İkinci seçenek ise özetle **TOKİ** yaklaşımını andırıyor ama daha da önemlisi, kısaca "*Hausmanizm*" denilebilecek bir anlayışla kentlerin olukça merkezi yerlerinde kalabilmiş işçi/yoksul (yani son derece kötü koşullarda ve sefalet içindeki) konutlarının yıkılıp- "temizlenmesi" ve işçilerin kentlerin çeperlerine zorbalıkla sürülmesi anlamına gelebilecek bir uygulama biçimini alıyor. Aslında bu seçeneği Türkiye çok yakından tanıyor: "Kentsel dönüşüm" projesi nerdeyse bütünüyle bir Hausman projesi olarak görülebilir ve genellikle yerinde dönüşüm yerine yoksulların barındıkları yerlerin zengin sınıflar için yeniden düzenlenmesi ve yoksulların da daha da kötü koşulları kabul etmeye zorlanması biçiminde özetlenebilir.

Üçüncü seçenek ise genellikle İngiltere'de çok görülen bir çeşit ev edindirme derneklerinin ya da ticari örgütlerinin, işçiler ve yoksullar için "tasarruf sandığı" benzeri bir modelle, konut üretmesi. Kredi, sigorta, ipotek vb. işlemleriyle ilgilenecek bir çeşit yoksullar arası dayanışmadan bu derneklerin para kazanması biçiminde bir konut üretim modeli... Bu uygulama (tek katlı ve küçük bir bahçe içinde sıra konutlar) İngiltere'de oldukça yaygın olarak uygulanmış.

Türkiye'de bu tür bir uygulama yok. Ancak bu modeli andıran ve yakın özellikler taşıyan biraz daha ilkel ve biraz daha dayanışmacı bir biçimde elde edilmiş konutlar var: Gecekondu. Gecekondu, 1945-1950 ile 1980 arasında Türkiye'nin neredeyse bütün büyük kentlerinin/ metropollerinin en yaygın konut biçimi haline gelmişti. Gecekondu yapımında (en azından son dönemlere kadar) banka, kredi, borçlanma-faiz, ipotek vb. türü uygulamalar yoktu. Gecekondunun sahipliği (bir anlamda mülkiyeti) söz konusuydu, ama bu da son derece güvencesiz ve belirsizlikler taşıyan bir durumdu.

Gecekondunun konut sorununa karşı Türkiye’deki konumunu, ileride daha geniş bir biçimde tartışmak üzere şimdilik bir tarafa bırakalım.

Engels’e göre bu tür yaklaşımlara göre konut sorunu çözülemez, çünkü konut darlığı sermaye düzeni içinde bir rastlantı değildir. Konutun her zaman kıt olması gerekir ve bu sermaye sınıfına hem toplumu hem de piyasayı denetim için güçlü bir konum yaratır. Engels işçi sınıfı için konut sahipliği biçimindeki bütün çözümlere/ bu üç modele de karşı. Her biri için ayrıntılı gerekçeler olmakla birlikte karşı duruşunun iki temel nedeni var:

- Birincisi; işçilerin kira için harcama yapmaları yerine kendi evlerine sahip olmaları, işverenlerin işçi ücretlerini düşük tutmasının ya da ücretlerden yapılacak kesintilerin gerekçesi olarak kullanılır ve sonuç olarak işçilerin kendi emekleriyle ürettikleri konutlar düşük ücretlerin bir nedeni olarak işlev görürler.
- İkincisi ise; işçi sınıfının her zaman kendi emek gücünden başka satacak bir şeyi olmaması ve onu bir mülk/ toprak veya konut biçiminde bir bağla bir yere bağlamaması, işçi sınıfının özgürlüğü, hareket yetenekleri ve devrimci bir eylemlilik içinde olabilmesi ona her zaman daha güçlü bir konum sağlar.

Bu iki gerekçenin, anlaşılır olmakla birlikte tartışılması gereken bazı yönleri olduğu da oldukça açık. Kentlerdeki güncel konut sorununu tartışmayı gelecek hafta Engels’ingörüşlerinden eleştirel bir biçimde yararlanarak sürdüreceğiz.

Akın Atauz